

Georgi Gospodinov
ČASOVNO ZAKLONIŠČE

prevedel Borut Omerzel

*Materi in očetu, ki še vedno pleveta
večna jagodna polja svojega otroštva.*

V tem romanu so vse resnične osebe izmišljene,
le izmišljene so resnične.

Še nihče ni izumil plinske maske in bombnega zaklonišča, ki bi varovala pred časom.

Gaustin, *Časovno zaklonišče*, 1939

Kateri pa je naš čut za čas? Ali bi mi hotel povedati tudi to?*

Thomas Mann, *Čarobna gora*

Človek je edini časovni stroj, ki ga imamo na voljo.

Gaustin, *Proti utopijam*, 2001

Kje bi lahko živeli, če ne v dnevih?***

Philip Larkin, *Dnevi*

Oh, yesterday came suddenly...

Lennon/McCartney

Če bi ulica bila čas in on na koncu ulice.***

T. S. Eliot, *Boston Evening Transcript*

---

* Thomas Mann, *Čarobna gora*, 1. del, prevedel Janez Gradišnik, Mladinska knjiga, 1997, 91. (Vse opombe v knjigi so prevajalčeve.)

** Philip Larkin, pesem *Dnevi*, prevedel Venó Taufer, Študentska založba, 2005, 21.

*** Thomas Stearns Eliot, pesem *Boston Evening Transcript*, prevedel Venó Taufer, Mladinska knjiga, 1982, 16.

Ta naš večni včeraj, včeraj, včeraj ...

Gaustin/Shakespeare

Roman pride iz nuje s prižganimi lučmi in zavijajočimi sirenami.

Gaustine, *Emergency Novel*
Brief Theory and Practice

Bog išče, kar je preteklo.*

Pridigar, 3:15

Preteklost se od sedanjosti razlikuje v eni bistveni stvari – nikoli ne teče v eno smer.

Gaustin, *Fizika preteklosti, 1905*

Nekoč, ko je bila majhna, je narisala eno žival, popolnoma neprepoznavno.

Kaj je to, sem vprašal.

Včasih je morski pes, včasih lev, včasih pa oblak, je odgovorila.

Aha, kaj točno pa je zdaj?

Zdaj je pa skrivališče.

G. G., *Začetki in konci*

---

* *Sveto pismo stare in nove zaveze, Pridigar, 3:15, Svetopisemska družba Slovenije, 2003.*

I.
Klinika za preteklost

Torej, tema je spomin. Tempo: od andante k andante moderato, sostenuto (zadržano). Morda bi bila sarabanda s svojo obvladano svečanostjo, s podaljšano drugo dobo dobra za začetek. Prej Händel kot Bach. Strogo ponavljanje in sočasno premikanje naprej. Zadržano in svečano za začetek. Potem lahko vse razpade – in razpasti tudi mora.

1.

V nekem trenutku so se odločili izračunati, kdaj se je začel čas, kdaj točno je bila ustvarjena Zemlja. Irski nadškof Ussher je sredi sedemnajstega stoletja izračunal ne le točno leto, temveč tudi začetni datum: 22. oktobra 4004. leta pred Kristusom. Bila je sobota (seveda). Po navedbah nekaterih je Ussher določil tudi točno uro – okrog šestih popoldne. Sobota popoldne, to se mi zdi popolnoma možno. V katerem drugem delu tedna bi se z dolgočasni stvaritelj lotil gradnje sveta in iskanja družbe? Ussher je temu posvetil dolga leta svojega življenja, njegovo delo je zapolnilo dva tisoč strani v latinščini in gotovo so se jih le redki potrudili prebrati v celoti. Pa vendarle je knjiga postala izjemno priljubljena, no, morda ne knjiga sama, ampak bolj samo odkritje. *Biblije* so na Otoku začeli tiskati z datumom in kronologijo po Ussherju. Ta teorija o mladi Zemlji (in o mladem času, če vprašate mene) je zavladala krščanskemu svetu. Reči je treba, da celo učenjaki, kot sta Kepler in sir Isaac Newton, navajajo konkretna leta Božjega dela, ki bolj ali manj sovpadajo z Ussherjevimi. Toda zame nista najbolj osupljiva določeno leto in njegova nedavnost, temveč povsem konkreten dan.

22. oktober, štiri tisoč in štiri leta pred Kristusom, okrog šestih popoldne.

Enkrat v decembru leta 1910 se je človeški značaj spremenil. Tako je zapisala Virginia Wolf. In mogoče si je predstavljati tisti december leta 1910, ki je bil verjetno tako kot vsi drugi, siv in mrzel, dišeč po sveže zapadlem snegu. Toda sprožilo se je nekaj, kar so zaznali le redki.

Zgodaj zjutraj 1. septembra 1939 je bilo konec človeškega časa.

2.

Čez nekaj let, potem ko so se njegovi številni spomini razleteli na vse strani kot preplašeni golobi, si je še vedno lahko priklical tisto jutro, ko je brezciljno hodil po dunajskih ulicah, neki klošar z márquezovskimi brki pa je v zgodnjem marčevskem soncu na pločniku prodajal časopise. Zapihal je veter in nekaj časopisov je poletelo v zrak. Poskušal je pomagati, ulovil je dva, tri in jih vrnil. Enega lahko obdržite, je rekel Márquez.

Gaustin, tako ga bomo imenovali, četudi je on sam uporabljal to ime kot plašč nevidnosti, je vzel časopis in možaku izročil bankovec, rahlo prevelik za to priložnost. Klošar ga je zavrtel med prsti in izdaval: Toda ... nimam drobiža. To je bilo v zgodnjem dunajskem jutru slišati tako absurdno, da sta se oba zasmejala.

Gaustin je do brezdomcev čutil tako ljubezen kot strah, to so bile njegove besede, vedno izrečene v tej kombinaciji. Ljubil jih je in se jih bal, kakor ljubiš tisto, kar si že bil ali kar pričakuješ, da boš nekega dne postal, in se tega hkrati bojiš. Vedel je, da se bo prej ali slej pridružil njihovi vojski, če uporabimo ta kliše. Za trenutek si je predstavljal dolgo kolono brezdomcev, ki korakajo po Kärtner Strasse ali Grabnu. Da, po naravi je bil eden izmed njih, čeprav nekoliko poseben. Brezdomec v času, če lahko tako rečemo. Preprosto je po spletu okoliščin prišel do nekaj denarja, dovoljšnega za preložitve spremembe metafizične stiske v fizično trpljenje.

Takrat je opravljal enega od svojih poklicev – poklic gerontopsihiatra. Sumil sem, da skrivaj krade zgodbe svojih pacientov, da bi se zatekel vanje, da bi se nekje malce ustavil, v preteklosti nekoga. V njegovi glavi je sicer nastala takšna zmeda časov, glasov in krajev, da bi moral svojo psiho nemudoma izročiti v roke svojim kolegom psihiatrom ali pa bi moral narediti kaj takšnega, da bi ga ti dali zapreti.

Gaustin je vzel časopis, naredil nekaj korakov in sedel na klop. Nosil je borsalino, temen balonar z visoko dvignjenim ovratnikom, pod katerim je bilo videti puli, stare usnjene čevlje in usnjeno torbo v žlahtno umirjeni rdeči barvi. Videti je bil kot nekdo, ki je pravkar prispel z vlakom iz nekega drugega desetletja, lahko pa bi ga imeli tudi za diskretnega anarhista, ostarelega hipija ali pridigarja kakšnega manj znanega reda.

In tako je sedel na tisto klop in prebral ime časopisa – *Augustin*, ki ga izdajajo brezdomci. Del časopisa so pisali oni, del pa poklicni novinarji. Tam nekje na predzadnji strani, v spodnjem levem kotu, na najmanj opaznem delu časopisa, kot ve vsak časnikar, je bila vest. Njegov pogled je padel nanjo. Rahel nasmeš, v katerem je bilo več grenkobe kot radosti, je šinil čez njegov obraz. Spet bo moral izginiti.

3.

Pred časom, ko so gospoda Alzheimerja večinoma omenjali le v šalah – *Kakšno diagnozo si dobil? Zdi se mi, da ime nekega moškega, a sem pozabil.* – se je v nekem malo znanem časopisu pojavila kratka novica, ena od tistih, ki jo prebere pet ljudi, od katerih štirje nanjo takoj pozabijo.

Tukaj je novica, povzeta na kratko.

Zdravnik dr. G. (omenjen samo z inicialko) s klinike v Dunajskem gozdu, oboževalec Beatlov, je svoj kabinet opremil v slogu šestdesetih. Našel je bakelitni gramofon, nalepil plakate skupine, znamenite *Sgt. Pepper's ...* Na boljšem sejmu je kupil staro vitrino in vanjo postavil vsakršno šaro iz šestdesetih – mila, zavojčke cigaret, serijo miniaturnih Volkswagnovih hroščev, rožnatih kadilakov in mustangov, filmske plakate, posterje igralcev ... Pisalo je, da je njegova pisalna miza zatrpana s starimi časopisi, medtem ko

je on sam sedel oblečen v puli pod belo haljo. Fotografije seveda ni bilo, celotno besedilo pa je vsega skupaj obsegalo trideset vrstic, postavljenih v spodnji levi kot. Bistvo novice je bilo to, da je zdravnik opazil, da so se pacienti z motnjami spomina čedalje dlje zadrževali v njegovem kabinetu, postajali so čedalje zgovornejši, z drugimi besedami, počutili so se prijetno. In poskusi pobega iz te sicer ugledne klinike so se občutno zmanjšali. Avtor novice ni bil naveden, podpisano je bilo uredništvo časopisa.

Imel sem identično idejo, v glavi sem jo nosil že leta, toda očitno me je nekdo prehitel. (Priznati moram, da se je moja ideja nanašala na roman, ne na kliniko, a to ni pomembno.)

Vedno, kadar sem le lahko, sem si kupil ta časopis o brezdomicih, po eni strani zaradi osebne naklonjenosti do tistih, ki so zanj pisali (to je dolga zgodba iz drugega romana), pa tudi zaradi posebnega občutka (osebnega vraževerja), da prav na tak način, na koščku časopisa, tisto, kar ti mora biti povedano, pride do tebe ali ti udari naravnost v oči. In to me ni nikoli speljalo na napačno pot.

Pisalo je, da je klinika v Dunajskem gozdu in nič več. Preveril sem geriatrične centre v okolici in tam so bili najmanj trije. Tisti, ki sem ga iskal, je bil, kot je to običajno, zadnji med njimi. Predstavil sem se kot novinar, kar tudi ni bila velika laž, imel sem izkaznico nekega časopisa, da sem lahko brezplačno vstopal v muzeje, občasno pa sem celo kaj napisal zanj. Sicer sem opravljal

soroden, veliko bolj neškodljiv in nestanoviten poklic pisatelja, toda z njim se nikakor ne moreš legitimirati.

Kakorkoli že, z nekaj truda mi je uspelo priti do direktorice klinike. V trenutku, ko ji je postalo jasno, kaj me zanima, je postala zelo zadržana. Oseba, ki jo iščete, od včeraj ni več na voljo. Zakaj? Odšla je sporazumno, je odvrnila in s tem stopila na spolzka tla uradniškega jezika. Ali je bil odpuščen? sem se iskreno začudil. Kot sem rekla, sporazumno. Zakaj pa vas zanima? Pred tednom dni sem v časopisu prebral zanimivo novico ... Še preden sem stavek izgovoril do konca, sem vedel, da delam napako. A tisto novico o poskusih bega iz klinike? Zahtevali smo demanti.

Razumel sem, da tukaj nimam več kaj iskati, in razumel sem tudi, kaj je bil razlog za sporazumno odpoved. Kako pa je bilo zdravniku ime? sem se obrnil, medtem ko sem odhajal, toda ona je že govorila po telefonu.

Klinike nisem takoj zapustil, odkril sem oddelek z zdravniškimi ordinacijami in zagledal nekega delavca, kako odstranjuje ploščico s tretjih vrat desno. Seveda, na njej je bilo njegovo ime. Že od samega začetka sem sumil, da gre zanj.

4.

Priti na sled Gaustinu, ki skače iz desetletja v desetletje, kot mi menjavamo letala na letališčih, je priložnost, ki jo dobiš enkrat na sto let. Gaustinu, ki sem

ga najprej sam ustvaril, potem pa ga tudi srečal iz mesa in krvi. Ali pa je bilo ravno nasprotno, ne spomnim se. Moj nevidni prijatelj, vidnejši in resničnejši od mene samega. Gaustin moje mladosti. Gaustin mojih sanj, da bi bil nekdo drug, nekje drugje, da bi živel v drugem času in drugih prostorih. Skupna nama je bila obsedenost s preteklostjo. Z majhno, a še kako pomembno razliko. Jaz sem povsod ostajal tujec, on pa se je v vseh časih počutil enako dobro. Jaz sem trkal na vrata različnih let, on pa je bil že tam, odpiral mi jih je, me spuščal noter in nato izginjal.

Ko sem Gaustina prvič poklical, je bilo to zato, da se podpiše pod tri vrstice, ki so se mi pojavile kar tako, od nikoder, kakor da iz drugega časa. Mesece sem se mučil in ničesar jim nisem mogel dodati.

20
21

*Iz ženske ustvarjen je trubadur
ponovil bom to še enkrat
ona ustvarila je Stvaritelja ...*

Nekega večera sem sanjal ime, izpisano na usnjem ovitku – *Gaustin iz Arlesa, XIII. stoletje*. Spomnim se, da sem si še v sanjah rekel – to je to. Potem se je pojavil tudi sam Gaustin, želim reči, nekdo, ki mu je bil podoben in ki sem ga sam pri sebi tako imenoval.

To je bilo na samem koncu osemdesetih. Gotovo sem to zgodbo nekje shranil.

5. *Gaustin. Spoznavanje*

Takole bi vam ga želel predstaviti. Prvič sem ga videl na enem od tistih tradicionalnih literarnih seminarjev na začetku septembra na morju. V poznih popoldanskih urah smo sedeli v neki restavraciji ob obali, vsi do enega pisci, neporočeni in še brez izdane prve knjige, vsi v tisti prijetni starosti od dvajset do petindvajset let. Natarakar si je komajda zmozel zapisovati vsa žganja, mešane solate in *snežanke*.* Ko smo končno vsi utihnili, se je na koncu dolge mize prvič oglasil mladenič, ki mu očitno ni uspelo še ničesar naročiti.

Porcijo smetane, prosim!

To je izgovoril s samozavestjo človeka, ki naroča najmanj raco s pomarančo ali modri curaçao. V dolgi tišini, ki je sledila, je bilo slišati le zvok večernega vetriča, ki je prihajal od morja, skupaj s kotaljenjem prazne plastične steklenice.

Prosim? je uspelo reči natarakaru.

Porcijo smetane, lepo prosim, je ponovil Gaustin z enako zadržanim dostojanstvom.

Tudi mi smo bili presenečeni, a so se pogovori za mizo zelo kmalu spet enako glasno razvneli. V kratkem so prt prekrili krožniki in kozarci. Zadnje, kar

---

* *Snežanka* (снежанка, „sneguljčica“) oziroma tarator. Bolgarska tradicionalna jed, hladna juha, podobna grškemu tzatzikiju. Narejena je na osnovi jogurta, česna, sesekljanih kumar in komarčka, glede na gostoto je lahko tudi priloga k mesu ali predjed.

je natakar prinesel, je bil porcelanasti krožniček s pozlačenim robom. Sredi krožnička je umetelno stala, tako se mi je takrat zdelo, slastna smetana. Užival jo je tako počasi in po malo, da mu je zadostovala za ves večer.

To je bilo najino prvo srečanje.

Že naslednji dan sem se skušal spoprijateljiti z njim in v preostalem času, slabem tednu dni, sva seminar povsem zanemarila. Nobeden od naju ni bil posebno zgovoren, tako da sva čas krasno preživela na sprehodih in med plavanjem ter si delila medsebojni molk. Navkljub temu mi je uspelo izvedeti, da je živel sam, da mu je oče že zdavnaj umrl, mati pa je pred mesecem dni že tretjič ilegalno zapustila državo, da bi prišla v Ameriko – in res je zelo upal, da ji je tokrat uspelo.

Izvedel sem še, da včasih piše zgodbe, ki se dogajajo na prelomu prejšnjega stoletja, točno tako se je izrazil, in jaz sem komajda obvladal svojo radovednost, pretvarjal sem se, da je to nekaj povsem normalnega. Preteklost ga je izredno zanimala. Hodil je po starih zapuščenih hišah, brskal po ruševinah, čistil podstrešja, skrinje in zbiral vsakršno staro šaro. Vsake toliko mu je uspelo kaj prodati, najsibo starinarju ali kakšnemu znancu, s tem se je preživljal. Pomislil sem, da njegovo skromno naročilo ob najinem prvem srečanju kaže na to, da se ne more kaj dosti zanašati na svoj posel. Zato sem, ko mi je med drugim namignil, da ima trenutno na voljo tri škatlice cigaret Tomasjan iz leta 1937, nedotaknjene, ekstra vrhunske kakovosti, kot zaprisežen kadilec takoj želel kupiti

vse tri. Kaj res? je vprašal. Vedno sem si želel poskusiti tako odležane tomasjanke, sem odvrnil in on je nemudoma odhitel v svoj bungalov. Gledal me je z resničnim zadovoljstvom, medtem ko sem si ležerno prižigal cigareto z originalnimi nemškimi vžigalicami iz leta 1928 (bonus ob nakupu cigaret), in me vprašal, kakšna je aroma leta '37. Ostra, sem odgovoril. Cigarete so bile res zelo močne, bile so brez filtra in kadile so se kot nore. To je gotovo zaradi bombardiranja Guernice tega istega leta, je tiho rekel Gaustin. Morda pa tudi zaradi zračne ladje Hindenburg, največjega cepelina na svetu, ki je takrat eksplodiral, zdi se mi, da 6. maja, sto metrov nad tlemi, tik pred pristankom, s sedemindesetimi ljudmi na krovu. Vsi radijski poročevalci so jokali v eter. Takšne stvari se zagotovo oprimejo tobačnih listov ...

Skoraj bi se zadušil. Ugasnil sem cigareto, nisem pa ničesar rekel. Gaustin je govoril kot očividec, ki mu je po silnem trudu uspelo premagati to, kar se je zgodilo.

Odločil sem se povsem spremeniti temo in tistega dne sem ga prvič vprašal, kako mu je ime. Reci mi Gaustin, je rekel in se nasmehnil. Vesel sem, da sem te spoznal, jaz sem Išmael, sem mu odgovoril, da bi nadaljeval šalo. Zdelo se je, da je ni slišal, rekel je le, da mu je všeč tista pesem z epigrafom Gaustina iz Arlesa, in priznati moram, da sem bil polaskan. In poleg tega, je nadaljeval povsem resno, to združuje moji obe imeni: Avguštin-Garibaldi. Moja starša se nikakor nista mogla dogovoriti, kako naj mi bo ime. Oče je neomajno vztrajal, naj me krstijo za Garibaldi, kajti bil je njegov goreči privrženec. Moja mati,

je nadaljeval Gaustin, tiha in pametna ženska, očitno oboževalka svetega Avgušтина, ne nazadnje je tri semestre poslušala filozofijo na univerzi, pa je vztrajala, da moram dobiti tudi svetnikovo ime. Ona me še vedo imenuje Avgušтин, oče pa, dokler je bil živ, Garibaldi. Tako sta se združila zgodnja teologija in pozna revolucionarnost.

To so bile bolj kot ne vse informacije, kar sva si jih izmenjala v teh petih, šestih dneh seminarja, ki se je bližal koncu. Spomnim se, seveda, tudi nekaterih posebno pomembnih molčanj, toda ta je nemogoče ubesediti.

Ah, seveda, zadnji dan sva imela še en kratek pogovor. Šele takrat sem izvedel, da Gaustin živi v zapuščeni hiši v mestecu ob vznožju Balkana. Nimam telefona, je rekel, toda pisma prejemam. Zazdel se mi je neskončno osamljen in ... ne pripadajoč. Prav ta izraz mi je takrat padel na pamet. Da ne pripada ničemur na svetu oziroma, točneje, ničemur v sedanjem svetu. Opazovala sva razkošen sončni zahod in molčala. Iz grmovja za nama se je dvignil oblak mušic. Gaustin jih je pospremil s pogledom in dejal, da je bil to za naju samo še en sončni zahod, za te enodnevnice pa je ta sončni zahod zahod njihovih življenj. Ali nekaj takega. Neumno sem rekel, da je to samo obrabljena metafora. Začudeno me je pogledal, a rekel ni nič. Šele čez nekaj minut je dejal: One ne poznajo metafor.

... Med oktobrom in novembrom leta 1989 se je zgodilo ogromno reči, ki so že dodobra poznane in

opisane. Skoraj ves čas sem se zadrževal na trgih, in zato nisem pisal Gaustinu. Imel sem tudi druge težave, pripravljaj sem izdajo svoje prve knjige, poročil sem se. Vse sami neumni izgovori, seveda. Sem pa v tem času pogosto mislil nanj. Tudi on mi ni pisal.

Prvo razglednico sem prejel točno 2. januarja 1990, božično voščilnico s črno-belo Sneguljčico, ki jo je pobarval on, spominjala je na Judy Garland. V rokah je držala nekakšno čarobno paličico, s katero je kazala na leto 1929, izpisano z velikimi črkami. Na hrbtni strani sta bila naslov in kratko sporočilo, napisano s črnilom po tedanjem pravopisu z vsemogočimi starinskimi besedami. Končalo se je z: »Drznem si reči tvoj, Gaustin.«

Takoj sem sedel in mu odgovoril s pismom, v katerem sem se mu zahvalil za prijetno presenečenje in mu napisal, da zares cenim njegovo umetniško mistifikacijo.

Odgovor sem prejel še isti teden. Ovojnico sem previdno odprl, notri sta bila dva svetlo zelena lista z vodnim znakom, oba popisana samo na prednji strani z isto elegantno pisavo in s strogim spoštovanjem reformiranega bolgarskega pravopisa iz dvajsetih let. Napisal mi je, da ne hodi nikamor ven, se pa odlično počuti. Naročil se je na dnevnik *Zora*, ki ga »zelo objektivno vodi g. Krapčev«, pa tudi na revijo *Zlatorog*, tako da sledi temu, v katero smer se razvija literatura.

Vprašal me je, kako vidim suspendiranje ustave in šestojanuarsko razpustitev parlamenta, kar je storil jugoslovanski kralj Aleksander, o čemer je *Zora* poročala že naslednjega dne. Pismo je končal s pripi-

som, v katerem se je opravičil, ker ni razumel, kaj imam v mislih z »umetniško mistifikacijo«.

Pismo sem še nekajkrat prebral, obračal sem ga v rokah, ga povonjal v upanju, da odkrijem kakšno sled ironije. Zaman. Če je šlo za igro, me je Gaustin vabil, naj vstopim vanjo, ne da bi določil kakršnakoli pravila. No, prav, odločil sem se jo sprejeti in jo igrati. Glede na to, da nisem nič vedel o tistem zlohotnem letu 1929, sem bil prisiljen naslednje tri dni preživeti v knjižnici in brskati po starih izdajah *Zore*. Pozorno sem prebral vse o kralju Aleksandru. Za vsak primer sem vrgel oko tudi na aktualne dogodke: »Trocki izgnan iz ZSSR«, »Nemci sprejeli pakt Kellog-Briand«, »Mussolini podpisal konkordat s papežem«, »Francija zavrnila politično zatočišče Trockemu«, čez mesec dni »Nemčija zavrnila politično zatočišče Trockemu«, prišel sem vse do »Zloma na Wall Streetu« 24. oktobra. Še v knjižnici sem Gaustinu napisal kratek in, kot se mi je zdelo, precej hladen odgovor, v katerem sem mu na hitro podal svoje mnenje o dogodkih v Jugoslaviji (sumljivo točno se je ujemalo z mnenjem urednika, gospoda Krapčeva) in ga prosil, naj mi pošlje vse projekte, ki jih ima v delu, saj se nadejam, da bom tako lahko razumel, kaj točno se dogaja.

Njegovo naslednje pismo je prispelo šele čez mesec in pol. Opravičil se je, napadla ga je namreč zahrbtna gripa, zato ni mogel nič delati. Med drugim me je vprašal tudi to, ali menim, da bo Francija sprejela Trockega. Dolgo sem kolebal, ali naj že opustim vso

to stvar in mu napišem trezno pismo, s katerim bi se vrnil v resničnost, a sem se odločil, da še malce nadaljujem. Dal sem mu nekaj nasvetov glede gripe, ki pa jih je gotovo že sam prebral v *Zori*, in mu svetoval, naj ne hodi pogosto ven in naj vsak večer svojim stopalom privošči toplo kopel z nasičeno slanico. Zelo sem dvomil, da bo Francija dala politično zatočišče Trockemu, pa tudi Nemčija. Ko je prispelo njegovo naslednje pismo, je Francija dejansko že zavrnila sprejem Trockega in Gaustin mi je navdušeno pisal, da imam »v vsakem primeru kolosalen nos za politiko«. To pismo je bilo daljše od prejšnjih, in sicer zaradi dvojega, kar ga je navdušilo. Prvo je bila nedavno izšla četrta številka *Zlatoroga* z novim ciklom pesmi Elisavete Bagrjane, drugo pa radijski sprejemnik znamke Telefunken, ki ga je zdaj skušal popraviti. V ta namen me je prosil, naj mu pošljem elektronko Valvo iz trgovine Džabarov na ulici Aksakov 5. Na dolgo in široko je opisal, kako je v Berlinu dr. Reiser predstavil radio z 12 elektronkami, ki lovi na kratkih valovih z avtomatskim reguliranjem sprejema. »Z njim lahko poslušáš celo koncerte iz Amerike, lahko to verjameš?«

Po tem pismu sem se odločil, da mu ne odgovorim. Tudi on mi ni več pisal. Tudi za naslednje novo leto ne in tudi ne čez leto dni. Postopoma je vsa zgodba zbledela, in če ne bi bilo nekaj pisem, ki jih še danes hranim, zagotovo tudi sam ne bi več verjel vanjo. Toda usoda je hotela drugače. Čez nekaj let sem spet prejel Gaustinovo pismo. Imel sem slab občutek in nisem hitel z odpiranjem. Spraševal sem se, ali je po

vsem tem času prišel k pameti ali so se stvari še poslabšale. Ovojnico sem odprl šele zvečer. Notri je bilo samo nekaj vrstic. Navajam jih dobesedno:

Oprosti, ker te po tako dolgem času spet vznemirjam. Pa saj sam vidiš, kaj se dogaja okrog nas. Bereš časopise in s tem svojim občutkom za politiko si zagotovo že zdavnaj predvidel morijo, ki je zdaj na našem pragu. Nemci množično kopičijo svoje enote na poljski meji. Do zdaj ti nisem omenil, da je moja mati Judinja (spomni se, kaj se je lani zgodilo v Avstriji in na kristalno noč v Nemčiji), ta se ne bo ustavil pred ničemer. Odločil sem se in uredil vse potrebno, da se jutri navsezgodaj odpravim z vlakom v Madrid, nato v Lizbono in od tam v New York ...

28
29

*Za zdaj zbogom.
Tvoj Gaustin
14. avgusta 1939*

Danes je 1. september.

6.

1. septembra 1939 se Wystan Hugh Auden zbudi v New Yorku in zapiše v svoj dnevnik:

Zbudil sem se z glavobolom po nočnih morah, v katerih me Ch. vara. Časopisi pišejo, da je Nemčija napadla Poljsko ...

Tukaj je vse tisto, kar je potrebno za pravi začetek – nočne more, vojna in glavobol.

Bil sem v newyorški knjižnici, ko sem naletel na ta zapis v Audnovem dnevniku, ki ga sicer hranijo v Londonu, a je bil po nekakšnem srečnem naključju na ogled v New Yorku.

Samo dnevnik lahko na tak način združi osebno in zgodovinsko. Svet ni več isti – Nemčija napada Poljsko, začenja se vojna, boli me glava, ta idiot Ch. pa se me je drznil prevarati v sanjah. Danes v sanjah, jutri v budnem stanju (je pomislil na to?). Spomnimo se, da se po tem, ko Šahrijar izve za nezvestobo, v *Tisoč in eni noči* začne velik pokol žensk. Kdo ve, ali se je Auden zavedal, koliko vsega je zapisanega v teh par vrsticah, kako je vse to natančno, osebno in cinično natančno? Par vrstic o najpomembnejšem dnevu tega stoletja. Še istega dne, ko se glavobol počasi umirja, začne zapisovati nekaj verzov:

*I sit in one of the dives
On Fifty-second Street
Uncertain and afraid ...**

In tukaj so že beznica na Dvainpetdeseti ulici, glavobol, nezvestoba in nočna mora, napad na Poljsko

---

* *Sedim v eni od beznic / na Dvainpetdeseti ulici / preplašen in begav ...*

Prevod povzet po <http://vrabecanarhist.eu/Inikolai-jeffs-wystan-hugh-auden/>.

tistega 1. septembra, bil je petek – vse to je postalo zgodovina. Pesem bo imela točno takšen naslov: *1. september 1939*.

Kdaj vsakdan postane zgodovina?

Samo trenutek. Tisti tako zelo citirani verz *We must love one another or die** proti koncu pesmi, ki ga Auden pozneje sploh ni maral in ga je vedno odstranil, ali ni povezan prav s to sanjano prevaro? Kdo bi si želel spominjati se takšnih nočnih mor?

Želel bi vedeti vse o tistem dnevu, enem dnevu iz jeseni leta 1939, sedeti v kuhinjah sveta s komerkoli, kukati v časopis, ki ga ima odprtega med pitjem kave, in željno brati vse – od nagradenih čet na nemško-poljski meji do zadnjih dni poletnih razprodaj in novega bara Cinzano, ki je odprl svoja vrata na spodnjem Manhattnu. Jesen je že na pragu, oglasi v časopisih, plačani vnaprej, so zdaj sosedi kratkih novic o zadnjih urah v Evropi.

30
31

7.

Nekega drugega 1. septembra sedim na travi v Bryant Parku, beznice na Dvainpetdeseti ulici že dolgo ni več, pravkar sem prispel iz Evrope in utrujen (tudi duša ima svoj *jet lag*) opazujem obraze ljudi. S seboj sem vzel drobno Audnovo knjižico, saj si dolgujemo ta

---

* *Moramo drug drugega ljubiti ali umreti.*

Prav tam.

ritual, kajne. Po dnevu, preživetem v knjižnici, sedim »prestrašen in begav«. Slabo sem spal, nisem sanjal o nezvestobi, ali pa sem, pa sem pozabil ... Svet je prežet z isto stopnjo tesnobe, lokalni šerif in šerif neke daljne države grozita drug drugemu. To počneta na twitterju, z le nekaj znaki. Ni več stare retorike, ni več govorništva. Majhen kovček, gumbek in ... konec delovnega dne vsega sveta. Birokratska apokalipsa.

Da, ni več starih kavarn in starih mojstrov, tudi vojna, ki je nato prišla, je preteklost, minile so tudi druge vojne, samo negotovost je ostala.

I tell you, I tell you, I tell you we must die.

Nekje v bližini je nekdo predvajal Doorse in nena doma se mi je zazdelo, da tukaj poteka skrivni pogovor, da se Morrison v resnici pogovarja z Audnom. In točno ta refren, ta verz, kakor da razjasni neodločnost v tistem Audenu tako neljubem verzu, *We must love one another or die*. Pri Morrisonu ni več neodločnosti, njegov odgovor je kategoričen: *I tell you we must die*.

Po krajši raziskavi odkrijem, da je to besedilo že leta 1925 napisal Brecht, uglasbil pa ga je Kurt Weill. On sam je skladbo izvedel v letu 1930 naravnost polblaznelo, na robu strah vzbujajočega ... In to stvari še bolj zaplete. Auden je vzel Brechtovo kratko besedilo in ga preoblikoval v pesem, dejansko se pogovarja z njim. Brecht leta 1925 in tudi Morrison leta 1969 sta zasledovala smrt. *Pravim ti, umreti moramo*. V tem okviru se zdi, kakor da Auden še daje upanje – *da se ljubimo ali umremo*. Samo pred vojnami, celo na

njihov predvečer, se človek nagiba k upanju. Prvega septembra bi bil svet morda še lahko rešen.

Sem sem prišel zaradi nujnih reči, kot se običajno tudi pride v New York, bežeč pred nečim, išoč nekaj drugega. S celine preteklosti sem pobegnil v mesto, ki je trdilo, da preteklost ne obstaja, četudi se je medtem nakopičila. S seboj sem imel rumeno beležko, iskal sem nekoga, ki sem mu želel pripovedovati, dokler me spomin še ni zapustil.

8.

Nekaj let prej sem se znašel v nekem mestu, ki ni imelo leta 1939. Mestu, ki je dobro za življenje in še boljše za umiranje. Mestu, spokojnem kot pokopališče. Kaj ti ni dolgčas? me sprašujejo po telefonu. Dolgčas je zaščitni znak tega mesta. V njem so se dolgočasili Canetti, Joyce, Dürrenmatt, Frisch in celo Thomas Mann. Nekako neprimerno je primerjati svoj dolgčas z njihovim. Ne dolgočasim se, pravim. Kdo sem jaz, da bi mi bilo dolgčas? Četudi me skrivaj mika, da bi izkusil razkošje dolgočasja.

Preteklo je že precej časa, odkar sem za Gaustinom na Dunaju izgubil vsako sled.

Čakal sem, da mi od nekod da znak, pregledoval sem strani najbolj obskurnih časopisov, toda očitno

je postal previdnejši. Nekega dne sem prejel razglednico – brez podpisa in naslova pošiljatelja.

Lep pozdrav iz Zürich, nekaj sem si zamislil, če mi bo uspelo, ti bom pisal.

To je bil lahko samo on. V naslednjih mesecih ni nič pisal, sem se pa podvzival sprejeti povabilo na krajše bivanje v tamkajšnji Hiši literature.

In tako sem lahko tam preživel skoraj mesec dni, ob nedeljah sem se potepal po opustelih ulicah, užival v soncu, ki se je dlje zadržalo na hribu, ob sončnem zahodu je bilo daleč na dnu pejsaža videti vrhove Alp, kako se barvajo v hladno vijolično. Razumel sem, zakaj pridejo na koncu vsi sem. Zürich je dobro mesto za staranje. In za umiranje tudi. Če bi obstajala evropska geografija staranja, bi jo bilo treba ubesediti takole. Pariz, Berlin in Amsterdam za mlade, z vso neformalnostjo, vonjem po džojntih, pitju piva v Mauerparku in kotaljenju po njegovi travi, nedeljski boljši sejmi, seksualna frivolnost ... Potem sledi zrelost Dunaja ali Bruslja. Upočasnen tempo, udobje, tramvaji, dejansko uporabno zdravstveno zavarovanje, šole za otroke, malce kariere, evropska birokracija. Za tiste, ki še ne želijo ostareti, pa so Rim, Barcelona, Madrid ... Dobra hrana in topli popoldnevi se oddolžijo za promet, hrup in manjši kaos. Za tiste v pozni mladosti bi dodal še New York, da, štejem ga za evropsko mesto, ki se je zaradi spleta okoliščin znašlo onkraj oceana.

Zürich je mesto za staranje. Svet se je upočasnil, življenjska reka je pritekla in se ustalila v jezeru, počasnem, spokojnem na površini, z razkošjem dolgočasje in soncem na hribu za stare kosti. Čas v vsej svoji relativnosti. Nikakor ni naključje, da sta se dve odkritji dvajsetega stoletja, povezani s časom, zgodili prav tukaj, v Švici – Einsteinova teorija relativnosti in *Čarobna gora* Thomasa Manna.

Nisem prišel v Zürich umret, ne še, potepal sem se po ulicah, potreben sem bil tega premora, trudil sem se končati roman, ki je krvavel napol dokončan, in upal, da srečam Gaustina, kar tako, na vlakcu proti Zürichbergu ali med sedenjem na pokopališču na hribu Flutern pri Joyceovem spomeniku. Tam sem preživel nekaj popoldnevov. Poleg Joycea, ki kadi prekrizanih nog z odprto drobno knjigo v desni roki. Dvignil je pogled s knjige, da imajo stavki čas in se lahko pomešajo s cigaretним dimom, lahko je priprl oči za očali, kakor da bo prav zdaj obrnil glavo proti tebi in se pošalil. Menim, da gre za enega najbolj živih nagrobnih spomenikov, kar sem jih kdaj videl. Obiskal sem pokopališča na različnih koncih sveta, kot vsakdo, ki se na smrt boji smrti in umiranja (česa se pravzaprav bolj bojimo – smrti ali umiranja), ki želi videti gnezdo svojega strahu, se prepričati, da je to spokojen kraj, tih, da je vendarle narejen za ljudi, za počitek ... Z drugimi besedami, kraj, ki se ga navadiš. Četudi se ga navaditi ne da. Kaj ni čudno, mi je nekoč dejal Gaustin, vedno umirajo drugi, mi sami pa – nikoli.